

AUTOMATIZIRANA KONTROLA SERIJSKIH PUBLIKACIJA U KNJIŽNICI SVEUČILIŠTA U ZADRU

AUTOMATISED CONTROL OF SERIALS IN THE ZADAR UNIVERSITY LIBRARY

Tatijana Petrić
Knjižnica Sveučilišta u Zadru
tpetric@unizd.hr

UDK/UDC 05:004
027.7(497.5Zadar)
Stručni rad/Professional paper
Primljeno/Received: 29. 9. 2003.

Sažetak

Knjižnica Sveučilišta u Zadru ima bogatu zbirku serijskih publikacija, u kojoj su najzastupljeniji časopisi iz područja društveno-humanističkih znanosti, a u knjižnicu pristižu razmjenom, kupnjom i darom.

Opisan je tradicionalni način praćenja pristizanja serijskih publikacija – kardeks, koji je bio vrlo kompliciran s obzirom na brojnost naslova i tri načina nabave.

Iznose se iskustva o automatizaciji poslovanja Knjižnice nakon uvođenja integriranog knjižničnog sustava CROLIST te opisuju promjene u poslovanju sa serijskim publikacijama, tj. s kontrolom njihova pristizanja. Istaknute su prednosti automatiziranog sustava kontrole serijskih publikacija za knjižničare i korisnike kataloga u odnosu na tradicionalno korištenje kardeksa.

Cljučne riječi: automatizacija poslovanja, sveučilišne knjižnice, serijske publikacije, nabava, kardeks, kontinuirana, kontrola serijskih publikacija, CROLIST

Summary

The Library of the Zadar University hosts a rich collection of serials, the most representative of which are the journals from the fields of the social sciences and humanities.

The article deals with the traditional acquisition methods for serials used in the Zadar University Library, i.e.: purchase, exchange and donation.

Special attention is given to the traditional way of serials' control – namely kardex, which turned out to be very complicated with regard to an extensive number of titles and three methods of acquisition. There existed different forms for exchange, purchase and donation.

The article presents the experience of automatisisation in the Library following the introduction of the integrated library system CROLIST, and describes the resulting changes in processing serials, that is in the serials' control. The advantages of the automatised control of serials for both librarians and catalogue users are pointed out in relation to the traditional use of kardex.

Keywords: library automatisisation, university libraries, serials, acquisition, kardex, continuations, serials control, CROLIST

1 Uvod

Premda se sve više serijskih publikacija objavljuje u elektroničkom obliku, i knjižnice korisnicima putem interneta osiguravaju pristup brojnim bazama podataka časopisa s cjelovitim tekstom članaka, u knjižnicama se ta vrsta građe (a posebno u onima iz područja društvenih i humanističkih znanosti) još uvijek nabavlja uglavnom na tradicionalnom papirnatom mediju. Stoga, kontrola serijskih publikacija, kao važan aspekt poslovanja, treba uključiti papirnati i elektronički format. Knjižničari koji rade na obradi serijskih publikacija ističu potrebu automatizacije tog dijela knjižničkog poslovanja¹ pa knjižnični programi od samih svojih početaka uključuju i module koji omogućuju takvu kontrolu, odnosno lakše praćenje pristizanja naslova serijskih publikacija, njihovu nabavu, pravovremenu reklamaciju i bržu informiranost krajnjeg korisnika.

Što se tiče Hrvatske, jedino se može sa sigurnošću ustvrditi da je ovaj dio poslovanja automatiziralo šest od ukupno 26 umreženih knjižnica korisnica CROLIST-a, nacionalnog integriranog knjižnično-informacijskog sustava.²

Automatizacija knjižničkog poslovanja u Knjižnici Filozofskog fakulteta u Zadru, sada Sveučilište u Zadru, započela je 2001./2002. godine uvođenjem CROLIST-a, koji omogućuje standardiziranu obradu najrazličitijih vrsta građe u svim vrstama knjižnica. Sustav se sastoji od sljedećih modula: Pretraživanje, Nabava, Katalogizacija, Posudba, Konverzija, Tiskanje i Periodika.

Kao i većina knjižnica, od ponuđenih modula najprije smo se počeli koristiti modulom Katalogizacija koji se može smatrati temeljnim modulom CROLIST-a. Upoznavajući se sa sustavom CROLIST, njegovim mogućnostima i modulima, istovremeno sam počela raditi u modulu Katalogizacija i modulu Periodika. Tijekom rada uočila sam prednosti automatizirane kontrole pristizanja tekućih periodičkih publikacija u odnosu na tradicionalno poslovanje sa sustavom papirnih kartoteka – kardeks, koji se još uvijek koristi u hrvatskim knjižnicama. Članak ukazuje na razlike u poslovanju u Knjižnici nakon automatizacije poslova kontrole serijskih publikacija i na prednosti korištenja modula Periodika. On, isto tako,

¹Gazvoda, Jelka; Borut Osojnik. Promocija serijskih publikacij v knjižnici. // Knjižnica 34, 3(1990), 63-76.

²Pretraživanjem WebPAC-a knjižnica korisnica CROLIST-a uočava se da modul koriste: Knjižnica Ekonomskog fakulteta u Zagrebu, Knjižnica Ekonomskog fakulteta u Splitu, Nacionalna i sveučilišna knjižnica, Sveučilišna knjižnica u Rijeci, Gradska knjižnica u Zadru i Knjižnica Sveučilišta u Zadru. Pretraživanjem mrežnih stranica hrvatskih knjižnica koje koriste neki drugi program utvrdila sam da niti jedan nema modul kontrole serijskih publikacija.

može poslužiti i kao poticaj ostalim knjižnicama korisnicama CROLIST-a da ga počnu koristiti.

2 Serijske publikacije u Knjižnici Sveučilišta u Zadru

Zbirka serijskih publikacija Knjižnice Sveučilišta u Zadru sadrži 23 000 svezaka, i to 1 500 naslova časopisa i 27 naslova novina.³ Od toga broja, 470 je tekućih naslova časopisa i 6 naslova novina. Mnogi naslovi koje smo prestali primati, nabavljani su iz republika bivše Jugoslavije ili razmjenom iz država koje više ne postoje, što je uvjetovalo prestanak izlaženja nekih časopisa.

Zbirku najvećim dijelom čine periodičke publikacije, odnosno znanstveni i stručni časopisi iz područja književnosti, psihologije, pedagogije, sociologije, filozofije, povijesti, povijesti umjetnosti, lingvistike, arheologije i drugih srodnih znanstvenih disciplina potrebnih za studij i znanstveno-istraživački rad znanstvenika.

Zbirka serijskih publikacija izgrađuje se: kupnjom, razmjenom i darom. Kupnjom se nabavljaju specijalizirani časopisi koji tematski pokrivaju ona stručna područja koja su nepohodna za studij i znanstveni rad. Sveučilište iz svojih sredstava trajnom narudžbom kupuje 93 naslova domaćih časopisa, a potporom Ministarstva znanosti i tehnologije 75 naslova stranih časopisa. Važan je način formiranja zbirke razmjena, kojom se nabavlja 300 naslova domaćih i stranih časopisa iz područja društveno-humanističkih znanosti. Najčešće se razmjenjuju Radovi koje u tri razdjela (Razdio filoloških znanosti, Razdio povijesnih znanosti, Razdio filozofije, psihologije, sociologije i pedagogije) izdaje Filozofski fakultet u Zadru te Posebna izdanja istog izdavača.

Posebna vrijednost zbirke leži u broju naslova koji se dobivaju kontinuiranom i dugotrajnom razmjenom te naslovima koje ne posjeduju druge knjižnice.

3 Tradicionalna kontrola serijskih publikacija

Serijske publikacije pristižu u Knjižnicu kao pojedinačni brojevi (sveščići) ili godišta. Prije automatizacije poslovanja, njihovo pristizanje bilježilo se u obrasce, koji su se vodili u obliku kartoteka. Taj se postupak naziva *kontinuiranom*. Kontinuirana je također i sastavni dio katalogizacije serijske publikacije, a odnosi se na redovito dopisivanje brojčanih podataka na glavnu kataložnu jedinicu nakon završetka izlaženja godišta i inventarizacije serijske publikacije.⁴ Tradicionalno se za vođenje evidencije pristizanja serijskih publikacija u knjižnicama koristi sustav kardeks koji je "pogodan za manji i veći broj naslova".⁵ Taj je sustav u našoj je Knjižnici bio nešto drugačiji nego što se opisuje u literaturi. Sadržavao je dvije vrste kartoteka podijeljene prema načinu nabave.

³Podaci o svescima i naslovima časopisa i novina preuzeti su iz knjiga inventara periodike, zaključno s 2002. godinom.

⁴Tadić, Katica. Rad u knjižnici. Opatija : Benja, 1994., str. 48, 90.

⁵Isto, str. 48. Na ovom mjestu autorica knjige detaljno objašnjava sustav kardeks, ali na posebnim obrascima, drugačijim od onih koji se koriste u našoj Knjižnici.

Kartoteka kupnje sastojala se od jednog obrasca posebno tiskanog za potrebe Knjižnice. Obrasci su se slagali abecednim redom prema naslovu časopisa ili novina. Na prednjoj strani obrasca upisivao se naslov časopisa (novina), podaci o izdavaču, mjestu izdavanja, učestalosti izlaženja časopisa i načinu nabave. S lijeve strane upisivala se godina, po sredini brojevi, a na desnoj strani inventarni broj završenog godišta (Slika 1). Druga strana obrasca služila je za evidenciju materijalnog poslovanja u tekućoj godini i uključivala podatke o broju računa, cijeni i rubriku za evidenciju reklamacija (Slika 2). Na taj se način vodila kontinuirana evidencija za 170 naslova časopisa i manji broj časopisa dobivenih na dar.

The image shows a library purchase card with the following sections and handwritten entries:

- Header:** Biblioteka Knjižnica, Zagreb, 1999.
- Title:** Hrvatski glasnik, Zagreb, 1999.
- Author:** Hrvatski glasnik, Zagreb, 1999.
- Publisher:** Hrvatski glasnik, Zagreb, 1999.
- Table:** A table with columns for year (Godina), issue numbers (Broj), and inventory number (Inventarni broj). The entries are:

Godina	Broj	Inventarni broj
1999	1-12	100000000
2000	1-12	100000000
2001	1-12	100000000
2002	1-12	100000000
2003	1-12	100000000
2004	1-12	100000000

Slika 1. Karton kupnje – prednja strana

Naslov	Autor	Izdavač	Godina
1944/45. 1. 1. 1.	1944/45. 1. 1. 1.	1944/45. 1. 1. 1.	1944/45. 1. 1. 1.
1944/45. 1. 1. 1.	1944/45. 1. 1. 1.	1944/45. 1. 1. 1.	1944/45. 1. 1. 1.
1944/45. 1. 1. 1.	1944/45. 1. 1. 1.	1944/45. 1. 1. 1.	1944/45. 1. 1. 1.
1944/45. 1. 1. 1.	1944/45. 1. 1. 1.	1944/45. 1. 1. 1.	1944/45. 1. 1. 1.
1944/45. 1. 1. 1.	1944/45. 1. 1. 1.	1944/45. 1. 1. 1.	1944/45. 1. 1. 1.
1944/45. 1. 1. 1.	1944/45. 1. 1. 1.	1944/45. 1. 1. 1.	1944/45. 1. 1. 1.
1944/45. 1. 1. 1.	1944/45. 1. 1. 1.	1944/45. 1. 1. 1.	1944/45. 1. 1. 1.
1944/45. 1. 1. 1.	1944/45. 1. 1. 1.	1944/45. 1. 1. 1.	1944/45. 1. 1. 1.
1944/45. 1. 1. 1.	1944/45. 1. 1. 1.	1944/45. 1. 1. 1.	1944/45. 1. 1. 1.
1944/45. 1. 1. 1.	1944/45. 1. 1. 1.	1944/45. 1. 1. 1.	1944/45. 1. 1. 1.
1944/45. 1. 1. 1.	1944/45. 1. 1. 1.	1944/45. 1. 1. 1.	1944/45. 1. 1. 1.

Slika 2. Karton kupnje – poledina

Kartoteka razmjene sastojala se također od jednog obrasca, koji je po izgledu i formatu bio sasvim drugačiji od obrasca za vođenje kupnje. Posebno izrađen za potrebe Knjižnice, slagao se prema zemljama, a unutar toga prema ustanovama s kojima se obavljala razmjena. Na prednjoj strani obrasca upisivao se naziv ustanove, mjesto i država s kojom se obavlja razmjena. S lijeve strane obrasca vodio se popis primljene knjižne građe,⁶ datum primitka i cijena, a s desne strane upisivala se građa koja je poslana u razmjenu, datum otpreme i inventarni broj publikacije (Slika 3). Na ovaj način vodila se kontinuacija za 300 naslova časopisa.

⁶Vodi se evidencija sveukupne primljene knjižne građe, ne samo serijskih publikacija.

The image shows a library exchange card (karton razmjene) from 1960. The card is a form with a header section containing library information and a large table below. The table has several columns, likely for title, author, and other bibliographic details. The text is somewhat faded but the structure is clear.

Slika 3. Karton razmjene

Pregledom kartoteke razmjene, uspostavljene 1960. godine, uz neugledne, istrošene i nepregledne obrasce, uočava se i zbunjujuće dvojno razvrstavanje prema načinu nabave: kupnja se vodi prema naslovu publikacije, a razmjena prema zemlji, odnosno adresi ustanove. Obrasci su oskudijevali rubrikama koje pružaju korisne podatke, npr., o prethodnim i sljedećim naslovima – povezanosti naslova, promjeni naziva izdavača i ISSN-u koji se naknadno dopisivao. Na obrascu razmjene ne postoji rubrika za učestalost izlaženja i reklamaciju. Obrasci kupnje bili su malog formata pa se njihov broj ubrzano povećavao. Zbog nefunkcionalnosti i dopisivanja neophodnih podataka, obrasci su postali nepregledni što je otežavalo poslovanje, tj. reklamiranje pojedinih naslova, te davanje informacija krajnjem korisniku koji bez pomoći knjižničara nije mogao samostalno tražiti i pronaći željene podatke.

4 Automatizirana kontrola serijskih publikacija

Automatiziranu kontrolu serijskih publikacija omogućio je modul Periodika sustava CROLIST. Njime su obuhvaćene sljedeće funkcije: Nabava časopisa, Pristizanje časopisa/potražnice, Lista kolanja, Uvezivanje, Otpis časopisa, Računi, Održavanje baze podataka i Upiti/statusi. Iako je integriran sa svim ostalim modulima, za racionalnost knjižničnog poslovanja sa serijskim publikacijama najvažnija je njegova povezanost s modulom Katalogizacija⁷ jer se jednom izrađeni ili preuzeti kataložni zapis naslova časopisa dalje koristi pri sastavljanju narudžbe za njegovu nabavu. Stoga kontrola serijskih publikacija slijedi nakon postupka preuzimanja kataložnog zapisa iz Skupnog kataloga knjižnica umreženih u CROLIST ili nakon izrade novog zapisa.

4.1 Nabava časopisa

Postupak kontrole serijskih publikacija započinje stvaranjem narudžbe u funkciji Nabava časopisa, gdje se evidentiraju svi naslovi serijskih publikacija koje Knjižnica prima u tekućoj godini, bez obzira na način nabave (kupnja, razmjena, dar). Pri stvaranju narudžbe preuzimamo naslov iz bibliografske baze podataka, te obraćamo pozornost na učestalost izlaženja serijske publikacije koja će se odraziti u funkciji Pristizanje časopisa/potražnice. Pri tradicionalnoj kontroli, promjene učestalosti izlaženja određenog naslova zahtijevale su nepregledna nadopisivanja na obrasce. Automatizacija je omogućila da u funkciji Podaci o izdanjima/prilozima unosimo promjene, te brišemo ili dopunjavamo podatke koji nisu upisani tijekom stvaranja narudžbe ili su se promijenili. Sve promjene podataka o učestalosti izlaženja vidljive su odmah u funkciji Pristizanje časopisa/potražnice.

U funkciji Održavanje baze podataka mogu se stvarati baze podataka o fondovima, dobavljačima, izdavačima, lokacijama i korisnicima. Budući da se radi o integriranom sustavu, te se baze podataka mogu koristiti i u modulu Nabava. Otvara se i mogućnost podjele zbirke serijskih publikacija u određene fondove. Na primjer, serijske publikacije naše Knjižnice dijele se na domaće i strane. Unutar te podjele, one se još dijele prema načinu nabave na kupnju, razmjenu i dar (npr., Domaće serijske publikacije – kupnja). Vidljiva je materijalna evidencija unosa cijene pojedinog časopisa, mogućnost planiranja utroška sredstava za tekuću godinu, trenutno automatsko ažuriranje sredstava nakon što su pretplate obavljene, otkazane ili plaćene.

Narudžbe se strojno datiraju i obročavaju, a postoji mogućnost stvaranja dugogodišnje trajne narudžbe. Stvaranje narudžbe u ovom modulu omogućuje nam da na jednom mjestu vodimo evidenciju o korisniku, dobavljaču, količini određenih naslova, cijeni, početku i završetku pretplate i lokaciji dostave (Slika 4).

⁷CROLIST : kontrola serijskih publikacija. Zagreb : Nacionalna i sveučilišna knjižnica, 1992., str. 7.

Slika 4. Odobrenje nabave časopisa

Funkcija Nabava časopisa nudi i vrlo jednostavan način otkazivanja i tiskanja narudžbe u svojim opcijama Tiskanje narudžbi, Storniranje narudžbe te Tiskanje storna narudžbi.

4.2 Evidencija pristizanja časopisa i reklamacije

Najvažnija je funkcija modula Periodika kontinuacija časopisa, te mogućnost pravodobne reklamacije. U funkciji Pristizanje časopisa/potražnice upisujemo podatak o pristigлом sveščiću/broju ili godištu, dok datum pristizanja automatski dodjeljuje stroj. Budući da o učestalosti izlaženja naslova (mjesečno, polugodišnje, godišnje itd.) ovisi broj rubrika u funkciji Pristizanje časopisa/potražnice u koje kontinuiramo pristizanje naslova, jako je važno u procesu stvaranja narudžbe časopisa obratiti pozornost na učestalost izlaženja određenog naslova. Nakon evidencije svih pristiglih brojeva, godišta ili sveščića stroj automatski zaključuje narudžbu za tu godinu. U protivnom ona ostaje otvorena sve dok ne evidentiramo sva predviđena pristizanja. Evidencija pristizanja naslova pregledna je i ažurna, a postoji mogućnost tiskanja potražnice/reklamacije s točnim datumom potraživanja.

Zahvaljujući povezanosti ove funkcije, odnosno čitavog modula Periodika, s modulom Pretraživanje, u WebPAC-u je odmah vidljiv upis novog sveščića/broja ili godišta.

4.3 Informacije i posudba časopisa

Pretraživanjem WebPAC-a korisnik može samostalno, brzo i efikasno doći do željene informacije, prikaza cjelovitog fonda serijske publikacije uključujući i posljednji pristigli sveščić (Slika 5).⁸ To nije bilo moguće pri klasičnom načinu vođenja evidencije pristizanja jer dolazak pojedinog broja/sveščića nije bio vidljiv sve do završne kontinuacije.

⁸Opširnije o pretraživanju WebPAC-a vidjeti: Rajter, Željko. CROLIST WWW OPAC. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 43, 1-2(2000), 108-117.

Broj izdanja	Datum izdavanja	Datum prijave	Datum prijave	Datum prijave
2003/1	21.09.03	21.09.03	21.09.03	21.09.03
2003/2	21.09.03	21.09.03	21.09.03	21.09.03
2003/3	21.09.03	21.09.03	21.09.03	21.09.03
2003/4	21.09.03	21.09.03	21.09.03	21.09.03
2003/5	21.09.03	21.09.03	21.09.03	21.09.03
2003/6	21.09.03	21.09.03	21.09.03	21.09.03
2003/7	21.09.03	21.09.03	21.09.03	21.09.03
2003/8	21.09.03	21.09.03	21.09.03	21.09.03

Slika 5. Povijest naručivanja časopisa

Moguća je i rezervacija ili posudba pojedinog sveščića koja se evidentira kroz funkciju Lista kolanja. Stvaranjem liste kolanja popunjavamo i baze Lokacija i Korisnici koje su sadržane u funkciji Održavanje baze podataka. Te su baze stvar dogovora i organizacije unutar pojedinih ustanova. U našoj Knjižnici glavna je lokacija Centralno spremište, a korisnici su odjeli Sveučilišta. Povezanost Liste kolanja s bazama Lokacija i Korisnici omogućuje nam da u svakom trenutku znademo gdje se nalazi određeni sveščić.

Slika 6. Pretraživanje CROLIST WebPAC-a u Skupnom katalogu

Modul Periodika nudi još jednu važnu funkciju, a to je funkcija Upiti/statusi. Ona omogućuje uvid u sve podatke koje smo unijeli u zapis određenog naslova serijske publikacije: Zahtjevi/potvrde zahtjeva/narudžbe, Iskaz o posjedovanju, Fondovi za serijske publikacije, Dobavljači, Adrese dostave, Računi, Liste kolanja i Uvezani primjerci, te skraćeni kataložni zapis naslova za mogućnost provjere svih važnih podataka o određenom naslovu (ID broj, navod o fondu itd.). Koristimo je za brzo informiranje o posjedovanju (npr., koja godišta i brojeve Knjižnica posjeduje), povijesti naručivanja (koji se brojevi očekuju, koji su zaprimljeni, nedostaju ili kasne i za koje je poslana reklamacija), o dobavljaču određenog naslova serijske publikacije (Slika 6), a imamo i mogućnost uvida u samo odobrenje zahtjeva/narudžbe (Slika 4).

5 Zaključak

Modul Periodika u sustavu CROLIST ponajprije je namijenjen knjižnicama (npr., sveučilišnim) koje primaju veći broj naslova serijskih publikacija (preko 500). On se pokazao korisnim i za zbirku serijskih publikacija Knjižnice Sveučilišta u Zadru. U odnosu na tradicionalnu obradu uočene su sljedeće prednosti:

- racionalizacija knjižničnog poslovanja vezanog uz nabavu časopisa (npr., stvaranje, tiskanje i storniranje narudžbe, stvaranje datoteke dobavljača koja omogućuje preuzimanje podataka u narudžbenicu, unošenje novih dobavljača, njihov ispis; pretraživanje svih časopisa po naslovima (unutar modula)),
- olakšana kontinuitet i mogućnost tiskanja potražnice (reklamacije) za broj koji nedostaje, a sve u svrhu očuvanja cjelovitosti zbirke serijskih publikacija,
- brža informiranost krajnjeg korisnika jer su podaci o pristizanju vidljivi pri pretraživanju WebPAC-a čim se unesu tijekom katalogizacije i kontrole,
- financijske i organizacijske uštede jer korištenje programa u kojem je poslovanje sa serijskim publikacijama u potpunosti automatizirano i integrirano s drugim modulima ne zahtijeva nabavu dodatnih programa za automatizaciju ovog dijela knjižničnog poslovanja.

Navedene prednosti pokazuju koliko nam je važna, potrebna i praktična automatizirana kontrola serijskih publikacija. Stoga bi bilo dobro da knjižnice koje su preuzele CROLIST koriste i ovaj modul jer se iz opisanog iskustva može zaključiti da je primjenjiv i u knjižnicama koje kupuju manji broj naslova serijskih publikacija, ali njihove matične ustanove imaju veliku i dugotrajnu razmjenu.

LITERATURA

Blažević, Dorica. Katalogizacija stranih serijskih publikacija u Nacionalnoj i sveučilišnoj biblioteci. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 35, 3-4(1992), 27-50.

CROLIST : kontrola serijskih publikacija. Zagreb : Nacionalna i sveučilišna knjižnica, 1992.

CROLIST WWW OPAC. <http://www.nsk.hr/opac-crolist/crolist.html>

Gazvoda, Jelka; Borut Osojnik. Promocija serijskih publikacij v knjižnici. // Knjižnica 34, 3(1990), 63-76.

Rajter, Željko. CROLIST WWW OPAC. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 43, 1-2(2000), 108-117.

Tadić, Katica. Rad u knjižnici. Opatija : Benja, 1994.